

SALA UNIRII DIN PALATUL SFATULUI ȚĂRII DIN CHIȘINĂU

Liliana CONDRATICOVA

Doctor habilitat în istorie, doctor habilitat în studiul artelor. Secretar științific general al Academiei de Științe a Moldovei. Domenii de preocupare: istorie, arheologie, arhitectură, studiul artelor.

Cărți publicate: *Arta metalelor din Basarabia*. Chișinău: Tipar: Grafe-ma Libris, 2017; *Destinul giuvaiergiului*. Alexei Marco. Chișinău: Tipar: No-tograf Prim, 2017; *Bocancea. Mănăstire de călugări cu hramul Sf. Ap. Petru și Pavel*, Chișinău: Tipar: Tipografia Centrală, 2014; *Ювелирное искусство Бессарабии в первой половине XX века*. Saarbruecken, 2013; *Alexei Marco. Destinul unui bijutier din Moldova*. Iași: Lumen, 2011; *Arta bijuteriilor din Moldova*. Iași: Lumen, 2010; *Arta giuvaiergeriei: pietre prețioase și metale no-bile. Îndrumar în studiul artei giuvaiergeriei*. Chișinău: Editura Grafic Design, 2008; *Arta metalelor. Portrete de creație ale bijuteriilor și meșterilor de artă decorativă*. Iași: Doxologia, 2021.

Sala Unirii din Palatul Sfatului Țării din Chișinău

Rezumat. În articolul de față ne-am propus să reconstituim istoricul Sălii Unirii din Clădirea Sfatului Țării, care a intrat în proces amplu de reparație și restaurare artistică. Ideea restabilirii spațiului original al sălii unde se țineau ședințele Sfatului Țării este binevenită și ar permite punerea în valoare a unui prețios monument de istorie, artă și arhitectură, precum și de valoare memorialistică. Realizarea în practică a ideii restabilirii fostei Săli de festivități a instituției implică cercetarea atentă a monumentului: studiul capacității structurale/ portante ale edificiului și a Sălii; lipsa impedimentelor de ordin structural ar permite înlăturarea elementelor străine, precum și va permite identificarea posibilelor elemente decorative ale spațiului original al sălii. În acest context au fost elaborate proiectul de consolidare parțială sau generală a edificiului, documentația necesară pentru proiectul de restaurare a designului original al Sălii Unirii. În contextul valorificării monumentelor istorice și racordării la politicile europene de conservare, păstrare și promovare a patrimoniului cultural, mai ales în perspectiva integrării Republicii Moldova în Uniunea Europeană, clădirea-monument a Sfatului Țării și Sala Unirii au nevoie de restaurare/reparație urgentă, punându-se în valoare importanța Sălii Unirii din cadrul Palatului Sfatului Țării din Chișinău, unde la 27 martie 1918 s-a votat Unirea Basarabiei cu România.

Cuvinte-cheie: clădire, Basarabia, Sala Unirii, Palatul Sfatului Țării, arhitectură, integrare europeană.

Union Hall in The Palace of The Country Council in Chișinău

Abstract. In the present article, we set out to reconstruct the history of the Union Hall in the Country Council Building, which has undergone extensive repair and artistic restoration. The idea of restoring the original space of the hall where the meetings of the Country Council were held is welcome and would allow the enhancement of a valuable monument of history, art and architecture, as well as of memorialistic value. Realization in practice of the idea of restoring the institution's former Hall of festivities involves the careful research of the monument: the study of the structural/ load-bearing capacity of the edifice and the Hall; the lack of structural impediments would allow the removal of foreign elements, as well as the identification of possible decorative elements of the original room space. In this context, the project for the partial or general consolidation of the edifice was developed, the necessary documentation was developed for the project to restore the original design of the Union Hall. In the context of the valorization of historical monuments and the connection to the European policies of conservation, preservation and promotion of cultural heritage, especially in the perspective of the integration of the Republic of Moldova into the European Union, the monument building of the Council of the Country and the Hall of the Union need urgent restoration/repair, putting the importance of the Union Hall within the Palace of the Council of State in Chișinău, where on March 27, 1918 the Union of Bessarabia with Romania was voted.

Keywords: building, Bessarabia, Union Hall, Palace of the Council of the Country, architecture, European integration.

Context: Clădirea-monument, un simbol din inima Chișinăului cunoscut și drept Palatul Sfatului Țării, păstrează memoria evenimentelor desfășurate acum mai mult de 106 ani [1, p. 151-156]. Este celebra clădire a fostului Gimnaziu nr. 3 pentru băieți din Chișinău de pe actuala str. Alexei Mateevici, nr. 111, în care, între 21 noiembrie 1917 și 27 noiembrie 1918, și-a ținut ședințele Sfatul Țării. Anume în această clădire, pe 27 martie 1918, cei 86 de deputați ai Sfatului Țării au votat Declarația de Unire a Basarabiei [2] cu România, document fundamental și bază juridică temeinică a integrării populației basarabene în cadrul statului român. Astăzi, o placă comemorativă, în partea stângă a accesului principal în clădire, amintește de acele evenimente importante, având inscripționat următorul text: „Clădirea fostului gimnaziu de băieți nr. 3, unde s-a votat Actul Unirii de către Sfatul Țării la 27 martie 1918” și un basorelieu cu chipul lui Pantelimon Halippa care a fost instalat la începutul anilor '90 ai secolului XX. La intrarea în celebra Sală de festivități a fostului Gimnaziu de băieți, unde și-a ținut lucrările Sfatul Țării și care a fost denumită Sala Unirii (existând și propunerea de Sala Sfatul Țării), a fost instalată o placă cu următorul text: „SALA UNIRII. În această sală, la 27 martie 1918, Sfatul Țării a votat Actul Unirii cu România”.

Actualmente, la adresa str. A. Mateevici, nr. 111, se află sediul unei instituții cu o deosebită însemnătate pentru cultura, arta și educația națională – Facultatea de artă teatrală, coregrafică și multimedia a Academiei de Muzică, Teatru și Arte Plastice din Chișinău (AMTAP), una dintre cele mai vechi instituții superioare de învățământ din Republica Moldova [3]. De-a lungul anilor, strada unde este amplasat Palatul Sfatului Țării a purtat denumiri diferite: Sadovaia, Viilor, Ion Inculeț nr. 89 (la etapa transferului aici a Facultății de Agronomie a Universității din Iași), revenind în perioada sovietică la denumirea Sadovaia și după 1991 strada a fost numită în cinstea lui Alexei Mateevici. În 2023, clădirea istorică a AMTAP a devenit parte a unui proiect, în care nouă clădiri din patrimoniul național au beneficiat de povești digitale,

cu elemente de animație, linie sonoră și AR integrate [4].

La celebrarea, în anul 2018, a Centenarului Unirii Basarabiei, Bucovinei și Transilvaniei cu România, precum și la consemnarea celor 105 ani de la Actul Unirii, în 2023, atenția istoricilor a fost concentrată pe bună dreptate asupra reflectării evenimentelor militare, politice, economice și spre re(aducerea) în sfera preocupărilor cercetătorilor a unor personalități marcante care au înfăptuit în anul 1918 Unirea. Nu mai puțin importante sunt istoricul și aspectele arhitecturale ale clădirii și Sălii Unirii unde s-au desfășurat ședințele Sfatului Țării din Chișinău, în care s-a hotărât Unirea cu România. De asemenea, este important să urmărim destinul acestei clădiri puse în valoare în perioada interbelică, cu numeroase tentative de mutilare în perioada sovietică și cu așteptarea de a fi restaurată, revalorificată, apreciată corespunzător la început de secol XXI. Intenția noastră este de a readuce în atenția istoricilor, arhitecților, restauratorilor emblematica Sala Unirii.

Grație celebrei ședințe din 27 martie 1918 a Sfatului Țării, grație personalităților marcante, membri ai Sfatului Țării, precum și prezenței Prim-ministrului României Alexandru Marghioloman, Sala de Festivități din clădirea fostului Gimnaziu pentru băieți nr. 3 din Chișinău a devenit un adevărat monument istoric, artistic și memorialistic de valoare națională, fiind apreciată în mediul cultural și științific din spațiul românesc drept Sala Unirii din Chișinău.

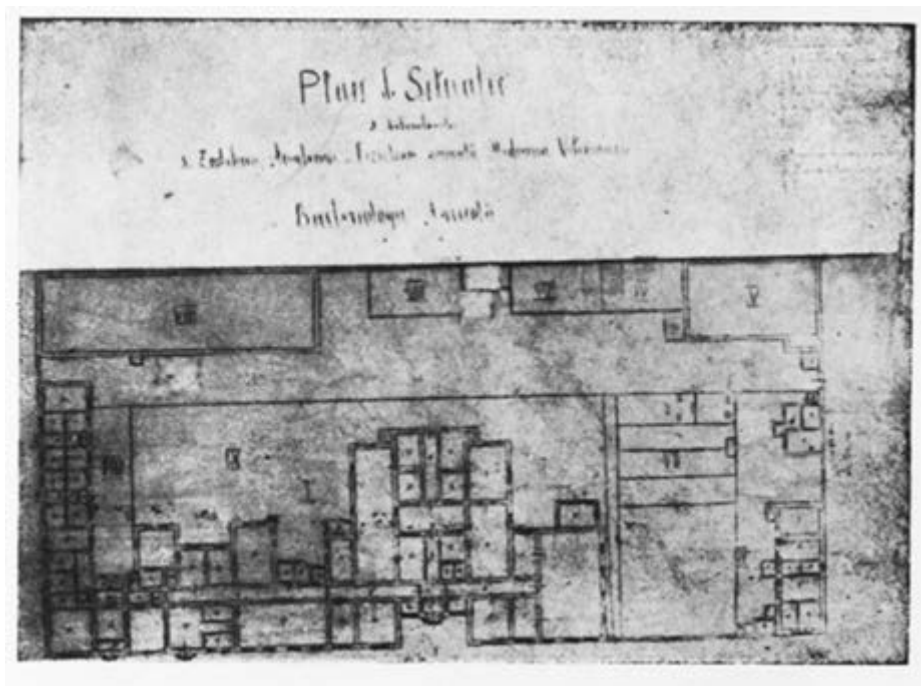
Scurt istoric al clădirii: Clădirea în care se afla Sala Unirii este înscrisă în Registrul monumentelor Republicii Moldova ocrotite de stat [5], având statut de monument de importanță națională, asupra cărui fapt indică placa comemorativă instalată pe fațada edificiului actual al AMTAP. Monumentul este înscris cu nr. 204 în *Registrul monumentelor Republicii Moldova ocrotite de stat* (compartiment mun. Chișinău), aprobat prin Hotărârea Parlamentului nr. 1531/1993, parte componentă a Nucleului Istoric al Chișinăului, înscris cu nr. 308 în același Registru.

În anii 2022–2023, Agenția Națională a Arhivelor a digitalizat fondul arhivistic *Sfatul Țării* în cadrul proiectului „Digitalizarea documentelor din patrimoniul arhivistic al Agenției Naționale a Arhivelor”, punând la dispoziția cercetătorilor 44 de dosare din fondul 272 cu privire la ședințele Sfatului Țării, viața și activitatea membrilor Sfatului Țării, care au deschis o nouă filă în istoria politică a regiunii și care au suferit enorm în timpul instaurării puterii sovietice, ziarul „Sfatul Țării”, organul Parlamentului Basarabiei, documente care au stat la baza numeroaselor publicații despre Sfatul Țării, Unirea Basarabiei din 27 martie/ 9 aprilie 1918 [6; 7; 8; 9; 10; 11; 12, p. 83-87; 13, p. 111-125]. Proiectul a fost finanțat de Ministerul Afacerilor Externe al României. Mai multe informații și fotografii utile sunt accesibile în Muzeul Virtual al Unirii [14]. Astfel, la baza studiului de față au stat unele materiale de arhivă, de memorialistică, ale presei de epocă ș.a., care au permis elaborarea unui istoric al Sălii Unirii din cadrul Palatului Sfatului Țării, astăzi sediul Academiei de Muzică, Teatru și Arte Plastice de pe str. A. Mateevici, nr. 111.

Este bine de luat aminte că la zece ani de la Unirea Basarabiei cu România, a fost emis un timbru poștal, reprezentând Palatul Sfatului

Țării, iar la celebrarea celor două decenii, sculptorul Alexandru Plămădeală a elaborat macheta monumentului Unirii Basarabiei cu România – o statuie ecvestră a Regelui Ferdinand I, din două figuri feminine, având deasupra lor, pe soclu, inscripția „27 Martie 1918”, stema țării. La 28 martie 1938 a fost aprobată executarea monumentului Unirii, care trebuia să fie amplasat în parcul catedralei, la colțul de încrucișare al bulevardului Ștefan cel Mare și Sfânt cu strada A. Pușkin. Ca finalitate a dezbaterilor, s-a decis edificarea unui Palat Cultural al Unirii – clădirea actualului Teatru Național „Mihai Eminescu” construcția căruia începuse încă în anii 1920 și care în anul 1940, la venirea ocupanților sovietici, era ridicat complet, însă nefinalizat [15; 16].

Gimnaziul nr. 3 pentru băieți / Liceul pentru băieți „Alexandru Donici” [17, p. 261-285]. Actualul edificiu al AMTAP a fost destinat inițial pentru un pension-orfelinat particular pentru copiii nobililor cu o capacitate de 70 de locuri. Pensionul a fost construit de inginerul constructor P. Koșelev după proiectul arhitectului Vladimir Țăganco, care a fost confirmat în anul în 1902 [18; 19; 20]. Lucrările de construcție au fost efectuate de către firma ucraineană Simeins&-

Plan Sala Unirii, imagine de epocă [25]

Golsk. Imobilul a fost dat în exploatare în anul 1905. Ulterior, prin actul de donație din 24 martie 1909, acest somptuos edificiu ridicat de nobilimea basarabeană, a fost cedat de Ministerul Învățământului pentru a fi transformat în Gimnaziul nr. 3 pentru băieți, fondat la 19 septembrie 1910 cu numele lui Nicolae al II-lea [21].

În anul 1912, la etaj a fost sfințită o biserică cu hramul Sf. Mucenic Arhidiacon Ștefan, amenajată și asigurată cu odoare de cult de nobilul din Orhei, Ștefan Buzu [22]. Vechile imagini păstrează încă pe acoperiș crucile acestei capele.

În august 1918, Liceul (Gimnaziul) de Băieți nr. 3 din Chișinău a fost redenumit în cinstea fabulistului Alexandru Donici. Liceul a revenit cu sediul în Palatul Sfatului Țării (odată cu începerea Primului Război Mondial aici fiind amplasat spitalul militar). În mai 1920, liceul, alături de alte instituții de învățământ din Chișinău, a fost vizitat de suveranul României, regele Ferdinand I [23, p. 25; 24, p. 293-300]. Liceul era format în majoritate din copiii sătenilor din împrejurimile Chișinăului.

Spitalul militar. În condițiile în care războiul solicita extinderea spațiului ocupat de instituțiile sanitare destinate îngrijirii răniților, clădirea a găzduit, începând din anul 1914, Spitalul Militar din localitate. Astfel, între 1914 și

1918, în interiorul clădirii a fost dislocat spitalul militar, aici primind tratament ofițerii răniți în timpul Primului Război Mondial [25, p. 63].

Palatul Sfatului Țării. Biroul de organizare al Sfatului Țării a decis alegerea acestei clădiri ca sediu al viitorului parlament al Basarabiei. Așa, în perioada 21 noiembrie 1917 – 28 noiembrie 1918, în clădire și-a ținut ședințele Sfatul Țării, primul parlament al Basarabiei.

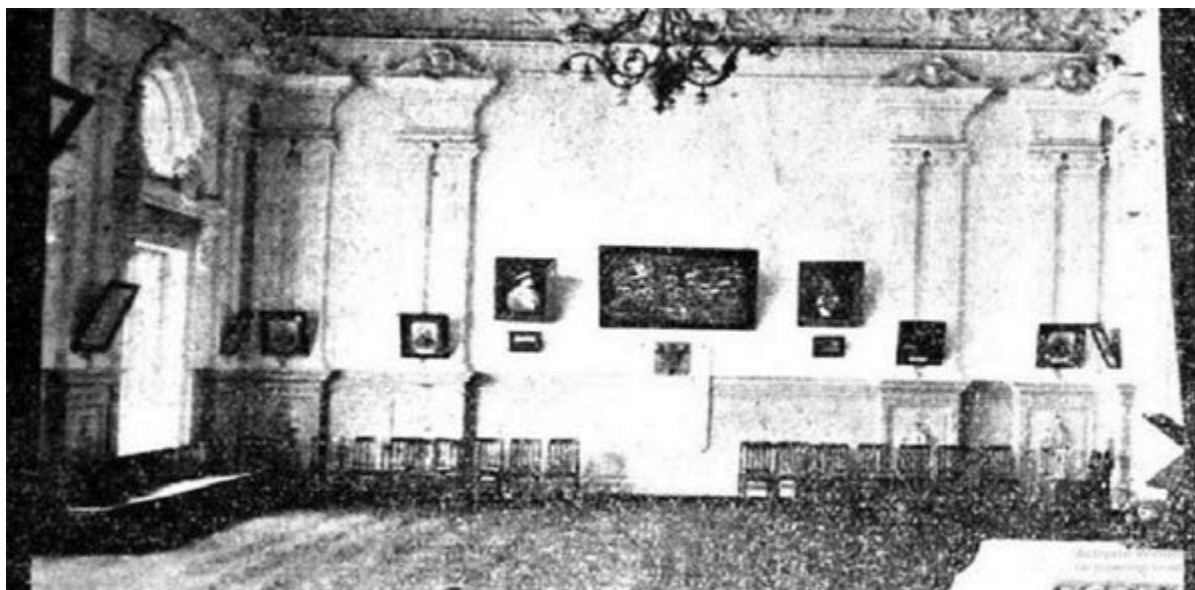
În toamna anului 1925, clădirea Liceului și spațiul aferent au găzduit Expoziția Generală și Târgul de mostre, la care a participat și Regele Ferdinand I, manifestarea devenind un eveniment remarcabil în viața socială, economică și culturală a Basarabiei. Expoziția a condus la anumite lucrări de reparație și decorare atât a Palatului Sfatului Țării, cât și a curții instituției.

În anul 1926, în fața clădirii a fost instalat monumentul lupoaicei adus de la București, făcut din bronz, întruchipând „Lupoaica cu cei doi gemeni”, fiind o copie a monumentului de la Roma. În 1940, monumentul din fața Palatului Sfatului Țării a fost evacuat fără a mai fi readus și restabilit [25, p. 63].

Sediul Facultății de Științe Agronomice a Universității „Al.I. Cuza” din Iași / Institutul Agricol din Chișinău. La 9 aprilie 1933, în baza legii promulgate de către Regele Carol al II-lea,

Sala Unirii, imagine de epocă [25]

Sala Unirii, imagine de epocă [25]

privind transformarea Secției de Științe Agricole a Universității din Iași în Facultatea de Științe Agricole cu sediul la Chișinău, sediul Liceului nr. 3 pentru băieți a fost cedat Facultății de Științe Agricole, fapt ce a dus la tensiuni în cadrul corpului profesoral care a transmis telegrame la București, considerându-se că „acest fapt va duce la desființarea Liceului” [26, p. 46].

Începând cu 1934, clădirea a devenit sediul Facultății de Științe Agronomice a Universității „Al.I. Cuza” din Iași, iar din 1945 – cea a Institutului Agricol din Chișinău [18; 27]. La momentul deschiderii, în acest sediu a Facultății de Științe Agronomice, se păstra încă o placă comemorativă în amintirea istoricului act al Unirii din 27 martie 1918 [25, p. 63]. În august 1940, Facultatea de Agronomie a fost reorganizată în Institutul Agricol din Chișinău, care a păstrat sediul Palatului Sfatului Țării până la începutul anilor 1970.

Din documentele Facultății de Științe Agricole aflăm descrierea clădirii Palatului Sfatului Țării, valabilă pentru anul 1933, la 15 ani de la Actul Unirii. Imobilul se compunea din subsol, parter și etaj. Subsolul era locuit de cadre didactice și personalul administrativ al facultății; erau laboratoarele de Fizică și Botanică instalate provizoriu, precum și sistemul de încălzire (*caloriferul*). La parter se aflau: Deca-

natul, secretariatul, cabinetele unor profesori, amfiteatrul de chimie agricolă, mai multe laboratoare științifice. La etaj se aflau: biblioteca, laboratoare, amfiteatrul de agrogeologie, Muzeul de pomicultură și viticultură ș.a. [25, p. 24].

Tot la etaj se afla și Aula Facultății, sala istorică în care s-a proclamat „Unirea Basarabiei”, precum și capela bogat pictată și înzestrată [25, p. 64].

Sediul Academiei de Muzică, Teatru și Arte Plastice. Conform opiniei cercetătorilor, „Clădirea este construită în două etaje și un demisol, ridicat pe un plan în formă complexă, amintind litera «Ж» a alfabetului chirilic, amplasată cu o retragere mare de la linia străzii, având un scuar mare în față, plantat cu arbori și arboret.

Planimetria și soluția volumetrică sunt realizate în baza compoziției axial-simetrice, în spiritul stilizărilor istorice, cu folosirea principiilor clasicismului francez, o evocare a epocii europene de instruire. Încăperile de clasă sunt grupate de-a lungul coridoarelor interioare. Aulele mai importante și sălile de festivități sunt amplasate pe la colțurile clădirii și în volume sub forma de rezalite, ce amintește de clasicismul francez al combinării volumelor proeminente centrale cu cele laterale prin galerii, cu detalii caracteristice aceluiași stil istoric, dar cu influența în compo-

ziția lor a curenților specifice începutului secolului al XX-lea” [20]. Edificiul a fost planificat în stilul clasicismului francez, cu acoperiș înalt.

Clădirea a fost puternic deteriorată în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial, fiind pierdute elemente importante ale arhitecturii sale, cum ar fi acoperișurile rezalitelor. Restaurarea realizată în anii 1950, sub conducerea arhitectei Etti-Roza Spirer, nu a ținut cont de aspectul autentic al acoperișului, de unele elemente decorative ale monumentului, întregul edificiu a fost mult simplificat. Edificiul inițial era în stilul clasicismului francez, avea două etaje și un demisol [27]. Restaurarea a avut loc după proiectul arhitectului Etti-Roza Spirer [28, p. 47-57; 29, p. 58], pe același stabiliment cu păstrarea planimetriei, însă cu simplificarea decorului fațadelor și acoperișului, fiind pierdute irecuperabil aspectul original al acoperișului și unele detalii de decor.

De altfel, Etti-Roza Spirer este prima femeie arhitect în Basarabia (1900, Galați – 1990, Chișinău), care a absolvit în 1925 Școala Superioară de Arhitectură din București (astăzi Universitatea de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu”) [30].

Până la începutul anilor 1970, clădirea era folosită ca sediu pentru administrația sovietică și bloc central al Institutului Agricol din Chișinău (prima promoție în noul sediu al Universității Agrare a absolvit în anul 1977).

Sala de festivități/Sala Unirii. În Sala de festivități a Liceului nr. 3 pentru băieți, cunoscută astăzi ca Sala Unirii din Chișinău, la 27 martie 1918, Sfatul Țării a votat Unirea Basarabiei cu România, conferind astfel acestei săli și întregului edificiu o importanță istorică indiscutabilă. Prim-ministrul României Alexandru Marghiloman și o parte a guvernului său au sosit la Chișinău, ca urmare a negocierilor duse la Iași, în momentul în care în Sfatul Țării se discuta și se negocia Unirea cu statul român. În aplauzele membrilor Sfatului Țării, după prezentarea făcută de Ion Inculeț, anume în această sală a rostit celebrul mesaj Alexandru Marghiloman, șeful Guvernului României [31, p. 50-59; 32; 33, p. 26-33]. În ziua ședinței, sala

nu mai cuprindea publicul, care stătea înghesuit și în culoarele întinse ale Palatului. Textele Declarației de Unire și a Guvernului Român au fost publicate în nr. 58 din 28 martie 1918 a ziarului „Sfatul Țării” [34].

Sala Unirii din Chișinău este indisolubil legată de numele primului ministru al României, Alexandru Marghiloman, și votarea Unirii Basarabiei cu România [35, p. 138-160]. Despre primul ministru al României, Alexandru Marghiloman, artizan al Unirii Basarabiei cu România, s-a scris relativ mult în România și mult mai puțin în Republica Moldova. La 7 mai 2022, la Chișinău și-a ținut lucrările Conferința științifică „Alexandru Marghiloman, artizan al Unirii Basarabiei cu România – un destin în istorie”, desfășurată la Academia de Muzica, Teatru și Arte Plastice, în celebra sală istorică, unde la 27 martie 1918 membrii Sfatului Țării au votat Unirea Basarabiei cu România [36, p. 11-12]. Destinul lui Al. Marghiloman în istorie s-a regăsit în mai multe articole publicate în suplimentul la nr. 1 din 2022 al revistei „Dialogica”.

Fotografiile de epocă – păstrate într-un număr foarte redus și insuficient – redau atmosfera acelei ședințe memorabile din Sala Unirii din 27 martie 1918, precum și oferă o imagine sumară despre aspectul de altădată al clădirii și Sălii respective. Astfel, fotografiile vremii reflectă amplasarea celor 5 ferestre pe fațada clădirii și o vedere asupra unui balcon de dimensiuni mici, păstrate și în varianta actuală.

De asemenea, un loc aparte în aspectul interior al Sălii este rezervat coloanelor realizate în stil corintic, plasate într-o anumită ritmicitate, precum și celor două frize decorative, ce împrejmuesc perimetrul Sălii, care în mare parte se regăsesc în imaginile istorice ale acestei Săli. O friză decorativă încununează rândul de coloane, cea de-a doua friză împrejmuesc Sala, la nivelul liniei tavanului. Comparând imaginile istorice și starea actuală, observăm, firește, anumite deosebiri între situația Sălii în perioada interbelică și situația actuală – simplificarea, schematizarea coloanelor, a elementelor decorative, blocarea ferestrelor și ușilor de

Sala Unirii, imagine de epocă

acces, modificări la nivelul pardoselii, montarea unei scene în Sala Unirii, luând în considerare specificul acestei instituții artistice și educaționale. Astfel, clădirea, inclusiv și Sala Unirii, au suferit modificări esențiale și o simplificare a decorului, odată cu reconstrucția edificiului în anii 1950, precum și ulterioarele reparații capitale și curente ale clădirii. Un proiect elaborat de AMTAP, în baza fotografiilor de epocă, va permite reparația și reconstrucția unei autentice Săli a Unirii din Chișinău.

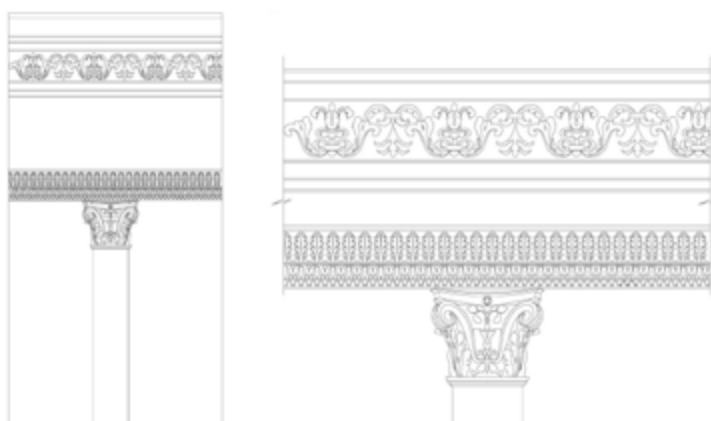
Elemente decorative. Un farmec aparte oferă Palatului Sfatului Țării scara de onoare din clădire, dar și cea secundară, de fontă. Scara centrală a edificiului este făcută în două rampe, marcând accesul de la etaj la nivelul superior. În aripa stângă a clădirii se află casa scării ce marchează accesul la etaj. Balustrii acestei lucrări din metal reprezintă simple vergi de metal. Accesul secundar la etaj este marcat de o scară în formă de melc, turnată din metal, care posedă urme de utilizare frecventă, desenul mai multor trepte și marcajul uzinei-producător fiind parțial șters [37, p. 303, p. 307]. Această scară, ca și cele câteva identificate în clădirile din centrul istoric al orașului Chișinău, este produsă la prima turnătorie din Basarabia, turnătorie ce aparținea lui Stepan Serbov (Ștefan Sârbu) [38; 39, p. 152-156; 37].

În așa fel, o plusvaloare clădirii de patrimoniu oferă și această superbă scară de fontă, fiind necesară restaurarea și conservarea în calitate de piesă de patrimoniu. Scara în formă de melc marchează accesul din demisol la parter și ulterior la etaj. Pe fiecare treaptă, într-un meda-

lion dreptunghiular, este imprimată inscripția în limba rusă „Uzina lui S. Serbov/orașul Chișinău”. Fiecare treaptă păstrează însemnul producătorului, al turnătoriei lui S. Serbov. Însemnele aplicate pe partea laterală a pieselor executate în acea vreme, confirmă administrarea de către arendatorii Mark/Moisei I. Gotlib (1862–1926), ulterior, și de A. Zingher. Desenul treptelor este strict, cu o ornamentație geometrică, formată din romburi stilizate, alungite pe orizontală, cercuri și semicercuri. Spațiul între trepte este decorat printr-un ornament specific turnătoriei lui Serbov, care face cunoscute obiectele: un rând de cercuri executate în volum, amplasate pe orizontală în formă de fagure. La etapa actuală, și aceasta piesă de interior se află în stare de degradare, necesitând restaurare artistică sau, după caz, confecționarea unor replici identice pieselor originale, pentru a se păstra autenticitatea întregii lucrări de metal [40, p. 97-110].

Decorarea acoperișului a fost o artă specială la hotarul secolelor XIX–XX, ornamentația oferind individualitate și personalitate clădirilor, elocvent în acest context fiind acoperișul actualului bloc al AMTAP din Chișinău, constituind pentru acele vremuri o lucrare admirabilă ca realizare artistică și tehnică. Fierarii și tinichigiii au folosit un variat repertoriu decorativ, explorând posibilitățile forjării, ciocnirii și cizelării metalului. Ca finalitate, se forma o frumoasă dantelă din metal, cu diverse elemente decorative forjate sau turnate (care erau ulterior asamblate), completate de aplice metalice. Elementele de înfrumusețare ale acoperișurilor în majoritatea cazurilor sunt remarcabile prin monumentalitatea lor și prin tratarea detaliilor decorative.

Concluzii: În anul 2018, emblematic pentru spațiul românesc, când s-a sărbătorit Centenarul de la Unirea Basarabiei cu România, Palatul Sfatului Țării (sediul AMTAP de pe str. A. Mateevici, nr. 111) a ajuns în atenția autorităților centrale, fiind inclusă în lista edificiilor prioritare pentru restaurare, în cadrul unui proiect transfrontalier, propunerea aparținând Ministerului Educației, Culturii și Cercetării al

Elemente decorative, fragment a) foto L.C., anul 2024; b) Schița arhitectului L. Dumitrașcu

Republicii Moldova și susținută financiar de autoritățile din Iași. Au trecut 5 ani, fără a avea o finalitate eficientă conform așteptărilor societății de pe ambele maluri ale Prutului. La 105 de la Unire, la 27 martie 2023, în Sala Unirii de la Chișinău a avut loc conferința științifică „Lecția de istorie și demnitate a anului 1918. Unde-s doi puterea crește”, participanții discutând despre învățămintele formulate la 105 ani de la Unirea Basarabiei cu România [41, p. 41-45]. Materialele conferinței au fost valorificate editorial în paginile revistei „Dialogica” [42].

Restaurarea clădirii și Sălii Unirii cu păstrarea originalității arhitecturii și elementelor de decor, ajunsă astăzi într-un stadiu avansat de degradare (ultima reparație fiind efectuată prin 2001), urma să fie o realizare frumoasă și apreciabilă pentru ca în finalitate să obținem o bijuterie arhitecturală după cum și se cuvine să fie unul dintre cele mai memorabile și valoroase edificii istorice din Basarabia.

La 1 decembrie 2022, la AMTAP a fost dat start campaniei „Uniți pentru Sala Unirii” de colectare a fondurilor pentru restaurarea încăperii din clădirea istorică [43], cele mai generoase donații nerambursabile pentru restaurarea Sălii Unirii fiind oferite, indiscutabil, de locuitorii orașului Buzău, acolo unde s-a născut Alexandru Marghiloman.

Restaurarea și reparația „Sălii Unirii” din blocul nr. 1 al Academiei de Muzică, Teatru și Arte Plastice, situată în str. Mateevici, nr. 111, mun. Chișinău au fost aprobate după dezbateri

constructive în ședințele Consiliului Național al Monumentelor Istorice de pe lângă Ministerul Culturii [44], proiectul fiind propus de arhitectul Leonid Dumitrașcu, cadru didactic la aceeași Academie.

Palatul Sfatului Țării și Sala Unirii, unde se țineau ședințele Sfatului Țării, poartă o încărcătură istorică de necontestat. Ideea restabilirii spațiului original al sălii, unde a fost votat actul istoric din 1918, este binevenită și ar permite punerea în valoare a unui prețios monument de istorie, artă și arhitectură, precum și de valoare memorialistică. Realizarea în practică a ideii restabilirii fostei Săli de festivități a instituției implică cercetarea atentă a monumentului: studiul capacității structurale/portante ale edificiului și a Sălii; lipsa impedimentelor de ordin structural ar permite înlăturarea elementelor străine, precum și va permite identificarea posibilelor elemente decorative ale spațiului original al sălii. În acest context au fost elaborate proiectul de consolidare parțială sau generală a edificiului, elaborată documentația necesară pentru proiectul de restaurare a designului original al Sălii Unirii.

În contextul valorificării monumentelor istorice și racordării la politicile europene de conservare, păstrare și promovare a patrimoniului cultural, mai ales în perspectiva integrării Republicii Moldova în Uniunea Europeană, clădirea-monument a Sfatului Țării și Sala Unirii au nevoie de restaurare/reparație urgentă, punându-se în valoare importanța Sălii Unirii din cadrul Palatului Sfatului Țării din Chișinău, unde

la 27 martie 1918 s-a votat Unirea Basarabiei cu România. Clădirea Gimnaziului nr. 3 pentru băieți din Chișinău, unde s-a întrunit Sfatul Țării, deopotrivă cu Sala Sinodală a Palatului Mitropolitan din Cernăuți și Sala Unirii din Alba-Iulia, sunt veritabile locuri remarcabile, dar și locuri ale memoriei, cu o impresionantă contribuție istorică, artistică, arhitecturală, didactică, astfel că patrimonializarea, conservarea și punerea în valoare a Sălii Unirii din Chișinău sunt o modalitate eficientă de a păstra via memoria deciziilor esențiale din istoria românilor.

Note și referințe bibliografice:

1. Condaticova, Liliana. *Edificii de patrimoniu din Chișinău ce au marcat destinul Basarabiei*. În: „100 de ani de la Unirea Basarabiei cu România. Rolul și contribuția lui Alexandru Marghiloman”. Volumul sesiunii internaționale de comunicări științifice. Buzău, 22-23 martie 2018. Buzău: Mad Linotype, 2018, p. 151-156.
2. La 2 decembrie 1917 Sfatul Țării a proclamat Basarabia Republică Democratică Moldovenească, iar la 24 ianuarie 1918 a votat independența ei.
3. Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice din Republica Moldova este succesoarea Conservatorului de Stat din Chișinău, fondat în anul 1940, și a instituțiilor de învățământ muzical, care și-au desfășurat activitatea la Chișinău începând cu anul 1919, când, la inițiativa lui George Enescu, a fost înființat conservatorul *Unirea*. În forma actuală, Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice a fost instituită în baza reorganizării Universității de Stat a Artelor (înființată prin comasarea Academiei de Muzică *Gavril Musicescu* și a Institutului de Stat al Artelor în 1999) la 1 septembrie 2002 [online]. [Accesat: 30.04.2024]. Disponibil pe Internet la adresa: https://aniversare.amtap.md/?-page_id=131
4. AMTAP – fostul Sediul al Sfatului Țării [online]. [Accesat: 30.04.2024]. Disponibil pe Internet la adresa: <https://artcor.md/tpost/83dmscb2b1-amtap-fostul-sediu-al-sfatului-rii>
5. Registrul monumentelor Republicii Moldova ocrotite de stat, aprobat prin Hotărârea Parlamentului nr. 1531/1993.
6. *Alexandru Marghiloman*, Note zilnice, vol. III și IV. Editura Institutului de Arte Grafice „M. Eminescu”, 1927.
7. Boldur, Alexandru V. *Unirea. Analiză psihologică a evenimentelor: 1918–1928*. Chișinău, 1928.
8. *Unirea Basarabiei și Bucovinei cu România 1917–1918. Documente*, antologie de Ion Calafeteanu și Viorica Moisuc. Chișinău, 1995.
9. Cojocaru, Gheorghe E. *Sfatul Țării. Itinerar*. Chișinău, 1998.
10. *Centenar. Sfatul Țării. 1917–2017*. Materialele conferinței științifice internaționale, Chișinău, 21 noiembrie 2017. Coord.: Gh. Cliveti, Ioan Bolovan, Gh. Cojocaru. Chișinău: LexonPrim, 2017.
11. Țicu, Octavian. *Drumul către Unire (VI): Ședința istorică din 27 martie/ 9 aprilie 1918*, [online]. [Accesat: 30.04.2024]. Disponibil pe Internet la adresa: <https://moldova.europalibera.org/a/29122430.html>
12. Petrencu, Anatol. *Alexandru Marghiloman și Unirea Basarabiei cu România: aspecte istoriografice*. În: „Dialogica”, 2022, nr. 1(S), p. 83-87.
13. Povestea, Anatol. *Deputații Sfatului Țării, care au votat unirea Basarabiei cu România, represați de regimul totalitar comunist*. În: „Dialogica”, 2023, nr. 1(S), p. 111-125.
14. *Unirea Basarabiei în imagini*, [online]. [Accesat: 30.04.2024]. Disponibil pe Internet la adresa: <https://mvu.ro/unirea-basarabiei-in-imagini/>; https://mvu.ro/category/basarabia_personalitati/; <https://mvu.ro/cum-s-a-unit-basarabia/>
15. *Monumentul Unirii* (proiect), Chișinău, [online]. [Accesat: 30.04.2024]. Disponibil pe Internet la adresa: <https://monumentul.blogspot.com/2013/11/unirii-proiect-chisinau.html>
16. Revista „Viața Basarabiei”, Octombrie 1938, nr. 10, Chișinău.
17. Condaticova, Liliana. *Clădirile Unirii – Palatul Mitropolitan din Cernăuți și clădirea Gimnaziului nr. 3 din Chișinău*. În: „Annales Universitatis Apulensis. Series Historica”, 2018, vol. 22, p. 261-285.
18. Hadei, Daniela. *MÂNDRIE. Ședințele Sfatului Țării au avut loc în sediul actual al Academiei de Muzică, Teatru și Arte Plastice, iar în prezent această clădire este neglijată de autorități*, [online]. [Accesat: 30.04.2024]. Disponibil pe Internet la adresa: <https://www.ziarulnational.md/cladirea-care-a-gazduit-sfatul-tarii/>
19. *Clădirea din Chișinău care a găzduit Sfatul Țării*, [online]. [Accesat: 15.02.2018]. Disponibil pe Internet la adresa: <https://orasulmeuchisinau.wordpress.com/2015/09/14/cladirea-din-chisinau-care-a-gazduit-sfatul-tarii/>
20. Boris Gangal (coordonator de proiect), Tamar Nesterov, Petru Starostenco, Eugenia Rîbalco, Rita Garconița ș.a. *Centrul istoric al Chișinăului la începutul sec. XXI. Repertoriul monumentelor de arhitectură*. Chișinău: ARC, 2010.
21. *Istoricul liceului „Al. Donici”*. În: „Unirea”, revista liceului de băieți nr. 3, martie 1933, nr. 1, anul I.
22. <https://www.timpul.md/articol/povestea-cladirii-in-care-s-a-facut-unirea-42427.html> [Accesat: 15.02.2018]
23. Cazacu, Nicolae. *Vizita regelui Ferdinand I în*

Basarabia (18–24 mai 1920). În: „Anuarul Catedrei de discipline socioumanistice”, 2009/2010, 2011, p. 25.

24. Xenofontov, Ion. *O instituție de învățământ elitistă: „Liceul țăranilor”*. În: „Perspectivele și Problemele Integrării în Spațiul European al Cercetării și Educației”, vol. X, Partea 2. Cahul: USC, 2023, p. 293-300.

25. Anuarul Facultății de Științe Agricole Chișinău/Universitatea Mihăileană Iași. Iași: Tipografia concesionară „Alexandru Terek”, 1936/1937, p. 63.

26. *Cronica școlară*. În: „Unirea”. Revista elevilor Liceului de Băieți nr. 3 „Alexandru Donici”, an. I, nr. 3, Chișinău, 1933, p. 46.

27. Miloiiu, Silviu. *Cum ne raportăm la patrimoniul nostru istoric: clădirea Sfatului Țării de la Chișinău*, [online]. [Accesat: 15.02.2018]. Disponibil pe Internet la adresa: http://adevarul.ro/cultura/patrimoniu/cum-raportam-patrimoniul-istoric-cladirea-sfatului-Tarii-chisinau-1_5800bc915ab6550cb-88dc123/index.html

28. Șlapac, Mariana. *Contribuția femeilor arhitecte la dezvoltarea arhitectural-urbanistică a Chișinăului*. În: „Dialogica”, nr. 2, 2022, p. 47-57.

29. Nesterov, Tamara. *Monumentele de arhitectură din Chișinău – între autenticitate și improvizare postbelică*. În: „ARTA”. Chișinău, 2018, p. 58.

30. Dobrogean, L. *În memoria arhitectei Etti-Rosa Spirer*. În: „Vocea Bălțiului”, 10 (172), 7 martie 2008.

31. Nicoară, Marius-Adrian. *Aniversarea Unirii Basarabiei. Discursul rostit de Alexandru Marghiloman la banchetul de la Athenae Palace*. În: „Dialogica”, 2022, nr. 1 (S), p. 50-59.

32. *Note politice ale lui Alexandru Marghiloman*. Buzău, 2019, vol. I-IV, p. 187-189.

33. Rotaru, Jipa. *Apogeul carierei politice a lui Alexandru Marghiloman, o jumătate de an (martie-noiembrie 1918), prim-ministru al României*. În: „Dialogica”, 2023, nr. 1 (S), p. 26-33.

34. Ghibu, Onisifor. *Pe baricadele vieții: în Basarabia revoluționară (1917–1918). Amintiri*. Chișinău: Universitas, 1992.

35. Condraticova, Liliana. *Descoperind Chișinăul, pe urmele lui Alexandru Marghiloman*. În: „Dialogica”, 2022, nr. 1(S), p. 138-160.

36. Condraticova, Liliana. *Conferința științifică „Alexandru Marghiloman, artizan al Unirii Basarabiei cu România – un destin în istorie”*. În: „AKADEMOS”, 2022, nr. 2, p. 11-12.

37. Condraticova, Liliana. *Arta metalelor din Basarabia*. Chișinău, 2017, p. 303, p. 307.

38. Turnătoră din Chișinău, ulterior uzina mecanică și de turnare a fontei, aparținea lui Stepan Ivanovici Serbov (Ștefan Sârbu), era amplasată la Chișinău,

pe str. Nicolaevscaia, 237. Serbov a absolvit gimnaziul nr. 1 din Chișinău, după care și-a făcut studiile la Petersburg. A vizitat SUA și, influențat de rezultatele progresului tehnic de acolo, a decis deschiderea unei afaceri în Basarabia. Istoria uzinei a început la 6 iunie 1883, când conducerea guberniei Basarabia a aprobat proiectul primei întreprinderi de construcție a mașinilor din ținut – întreprinderea mecanică și de turnare a fontei. Prin 1890, întreprinderea a fost arendată de Mark/ Moisei I. Gotlib, care avea studii superioare în domeniul tehnicii obținute la München. După un stagiu în SUA, a revenit la Chișinău și a arendat uzina lui Serbov. Începând cu anul 1919, M. Gotlib a devenit proprietar al uzinei mecanice și de fontă. În perioada interbelică, turnătoră a fost împărțită în trei ateliere, în baza cărora în anul 1940 a fost fondată prima uzină de turnare a fontei din Basarabia. În 1944, în locul întreprinderii vechi a fost creată uzina mecanică, care, începând cu 1948, a purtat numele lui G. Cotovschi.

39. Condraticova, Liliana. *Piese de feronerie artistică lucrate de meșteri autohtoni la hotarul secolelor XIX–XX*. În: „AKADEMOS”, Chișinău, 2015, nr. 2, p. 152-156.

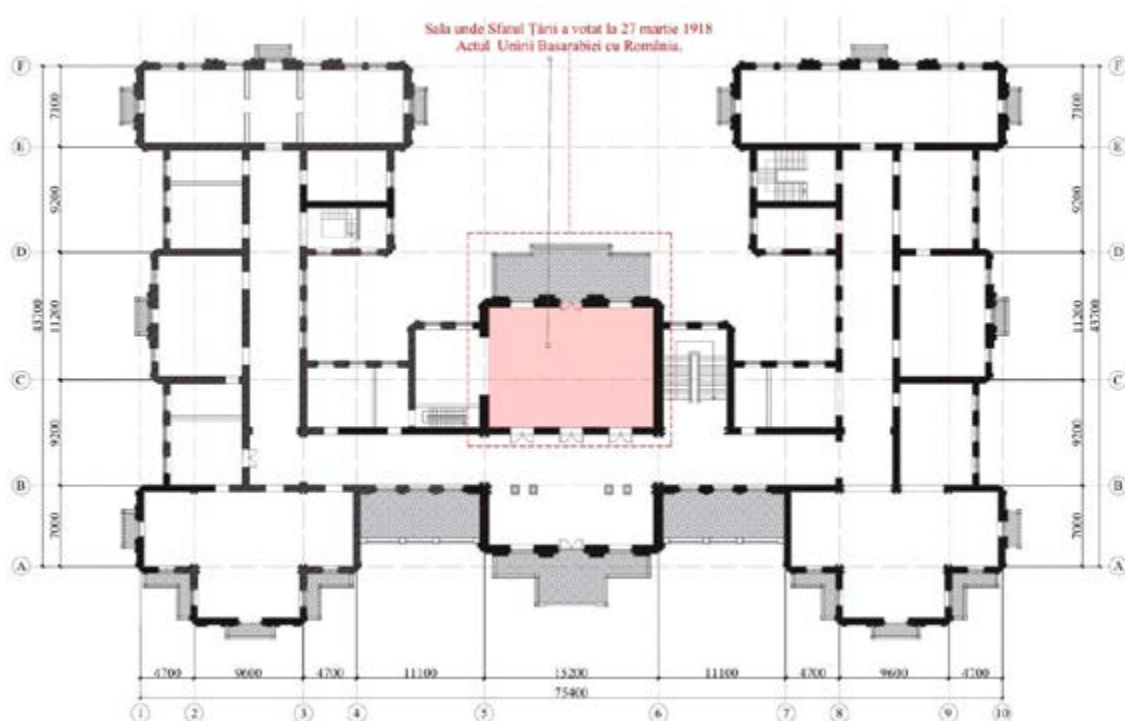
40. Condraticova, Liliana. *Piese de feronerie artistică din Basarabia lucrate la turnătoră lui S. Serbov*. În: „Ioan Neculce”, Buletinul Muzeului de Istorie a Moldovei, S.n., vol. XXII (Iași: Complexul Muzeal Național „Moldova „Iași”, 2016), p. 97-110.

41. Condraticova, Liliana. *„Astăzi am făcut istorie”. Lecție de onoare și demnitate la Chișinău pentru a comemora 105 ani de la Unirea Basarabiei cu România*. În: „Patrimoniul cultural de ieri – implicații în dezvoltarea societății durabile de mâine”, Ed. 8, 26-27 septembrie 2023, Chișinău. Iași – Chișinău – Lviv: 2023, Ediția 8, p. 41-45.

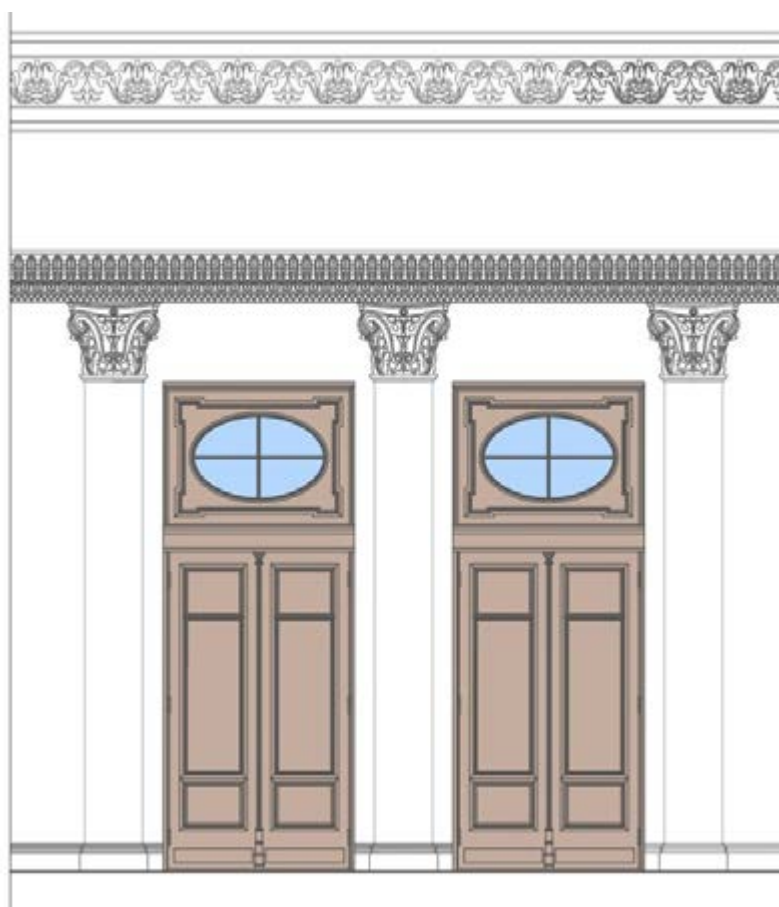
42. https://dialogica.asm.md/arhivarevistei/Dialogica/Dialogica_13_2023.pdf [Accesat: 15.05.2024]

43. Campania „Uniți pentru Sala Unirii” continuă cu o suită de evenimente, [online]. [Accesat: 15.05.2024]. Disponibil pe Internet la adresa: <https://moldova1.md/p/6136/campania-uniti-pentru-sala-unirii-continua-cu-o-suita-de-evenimente>

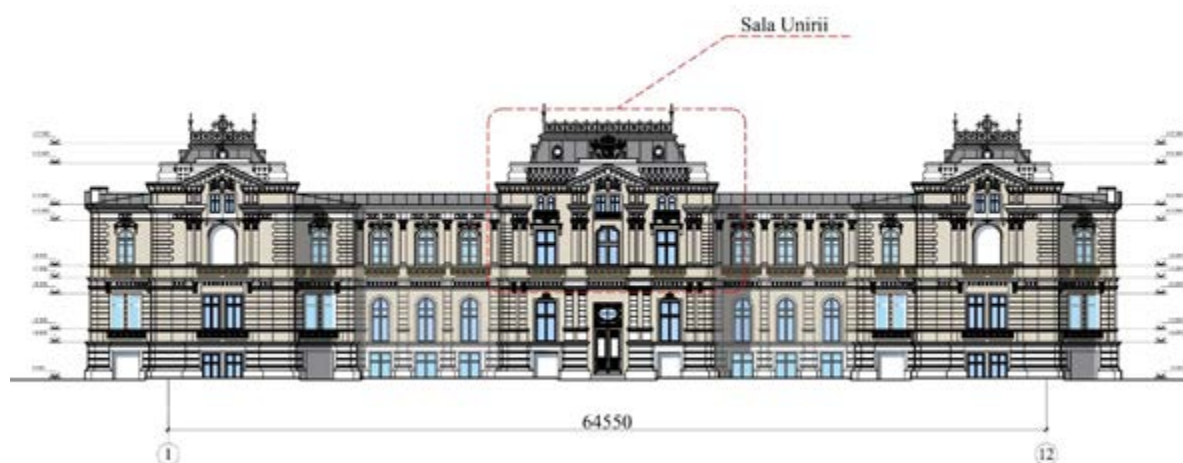
44. ORDINEA de ZI a ședinței CONSILIULUI NAȚIONAL al MONUMENTELOR ISTORICE nr. 08 din 24.05.2024, [online]. [Accesat: 15.05.2024]. Disponibil pe Internet la adresa: <https://mc.gov.md/sites/default/files/file-cloud/ord-zi-cnmi-8-24052024.pdf>; ORDINEA de ZI a ședinței CONSILIULUI NAȚIONAL al MONUMENTELOR ISTORICE nr. 10 din 02.07.2024, [online]. [Accesat: 15.05.2024]. Disponibil pe Internet la adresa: <https://www.mc.gov.md/sites/default/files/file-cloud/ord-zi-cnmi-10-02072024.pdf>

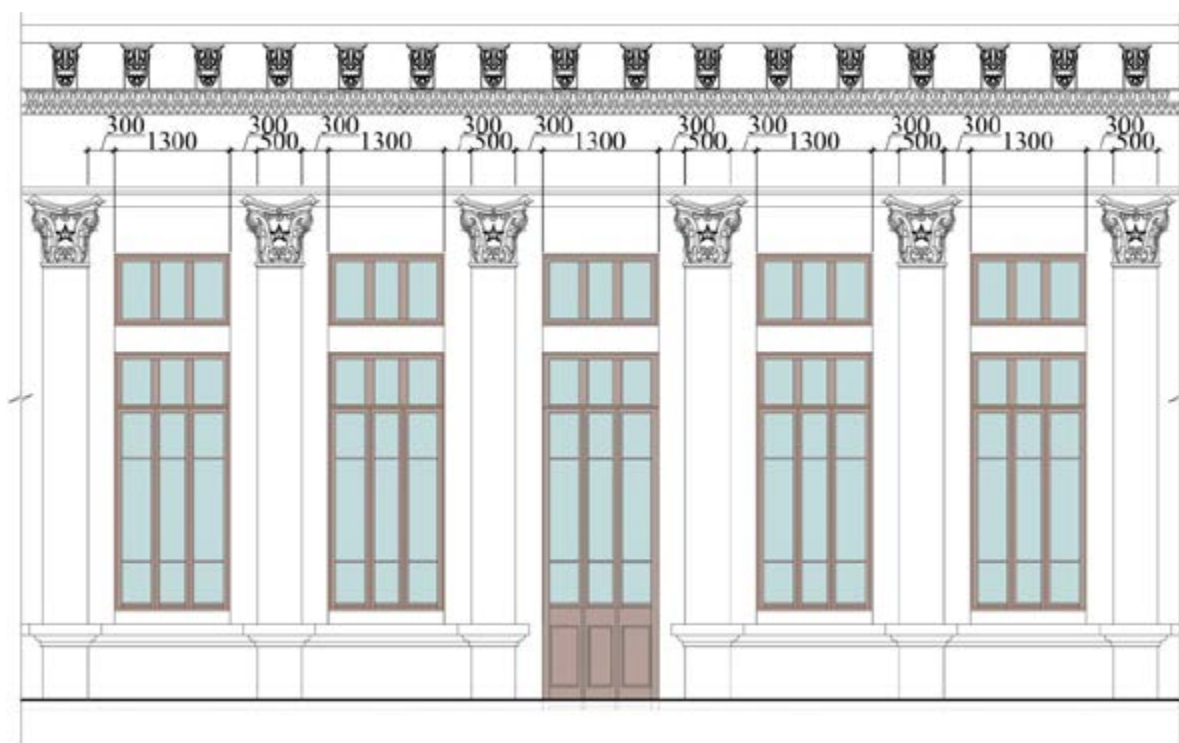
Sala Unirii, 1905, schița arhitectului L. Dumitrașcu

Schiața ușii, arhitect L. Dumitrașcu

Fațada stradală cu indicarea locului Sălii Unirii, 1905. Schița arhitectului L. Dumitrașcu

Fațada principală existentă, schița arhitectului L. Dumitrașcu

Sala Unirii, 2024, până la reparație

Sala Unirii, 2024, în proces de reparație